

חסביב לשולחן

עלון שבועי לבני הישיבות סביב נושא מהפרשה בעיון בהלכה באגדה ובמוסר

ראשי הישיבות עיון הלימוד דבר העורך

הרה"ג מרדכי קרליבך

בי"ד הגדול בקדוה"ח

ועיבור השנה

איתא בסנהדרין יח: שאין מושיבין מלך בבי"ד של עיבור השנה, והקשה המאירי לדעת הר"ם דעיבור השנה אינו מסור אלא לבידה"ג, א"כ היאך משכח"ל מלך בסנהדרין, הא איתא שם דאין מושיבין מלך בסנהדרין גדולה, דכתב לא תענה על ריב, וצ"ע.

והנה כי הר"ם מצוה קני"ג וז"ל, מצוה זו [קדוה"ח] אינה מסורה לכל אש ואיש וכו' לא יעשה אותה לעולם אלא בי"ד הגדול לבד ובא"י לבד, והשיג הרמב"ן, דלשיטת הר"ם דבי"ד הגדול הוא לעיכובא, א"כ מן הדין דלא היו קידוש שא"י קידשו בלשכת הגזית, והמקום גורם, והדבר ידוע שהיו מקדשים עפ"י הראייה בבי"ד עד קרוב לתימת התלמוד, ולא היה זה בלשכת הגזית, והניח בצ"ע.

ובכתבי הגר"ח סי' מ"ו כתב ליישב דעת הר"ם, דבכל דין היושב בבי"ד של ע"א אית ביה תרתי, חדא דבשעה שכל הע"א זקנים יושבים יחד יש בזה חלות שם של בי"ד הגדול במנין ע"א, ובזה שם בי"ד הגדול נתחדש שהמקום גורם, ושנית דאף בשעה שהלכו לביתם, כל אחד כשלעצמו תורת דין של בידה"ג עליו, והוא חלות דין מינוי דחיייל בהגברא בכל מקום שהוא שהוא דין של בידה"ג, ובה אין דין שהמקום גורם.

אשר לפי"ז כתב הגר"ח ליישב דעת הר"ם, דאף שצריך בי"ד הגדול לקידוש החדוש, אין זו משום שצריך חלות בי"ד של ע"א, כי אם דהעיקר תלוי בגברא של סנהדרין הגדול, וחלות דין גברא של סנהדרין הוא מינוי דחיייל עליו, ולכן אין בזה דין שהמקום גורם, ועפ"י"ז כתב דאף אחר חתימת המשנה שבטל בי"ד הגדול במציאות, ודין היו ממנים זקנים בחלות שם מינוי של סנהדרין גדולה, ושפי' היו מקדשים עפ"י הראייה.

ומעתה נראה גם קושי המאירי, והנה כתבו בתוס' שם טי. דדוקא בדי"ן אין מושיבין מלך, אבל בשאר דינים אין דין לא תענה על ריב, וא"כ אמנם דאין המלך יושב בסנהדרין בדי"ן, מ"מ אפשר למנות אותו בחלות מינוי של דין לבידה"ג מלבד הע"א זקנים, והיה ראו לשאר כל הדינים, ולזה קמ"ל דמי"מ אינו יושב בבי"ד של עיבור השנה, ובסוטה שם אמרו שם.

תנן במוט"ז ז. היו מעלין את הסוטה לבי"ד הגדול בירושלים ומאיימין עליה כדרך שמאיימין על דיני נפשות, ושם ז. יליף לה בגי"ש מוקן ממרא דבעינן בי"ד של ע"א, ומדברי התוס' [ד"ה מה] נראה דהילפותא הוא כלפי שהאיוס בבי"ד של ע"א. והקשו דנילף מוקן ממרא גם דהמקום גורם, ובסוטה מז. מפורש שעד זמן ריב"ז היו משקיין סוטות, ואף אחר שגלו ממקומם, ותיצרו דכל עיקר האיוס אינו מבכר.

אכן הלא הר"ם כתב בפי"ג סוטה ה"א וז"ל, אין משקין את הסוטה אלא בית דין הגדול שם בדעת זקנים במקדש ע"כ, וכתב הקורן אורה בסוטה שם דעת הר"ם דדין בי"ד הגדול לא נאמר לענין האיוס כלל, כי אם שעיקר ההשקאה נעשית עפ"י הכרעת בי"ד הגדול, באופן דלפי"ז שוב הדרא קושיית התוס' לדותכה, דכיון דעיקר הדין שבסוטה צריך בי"ד הגדול נלמד מוקן ממרא, א"כ נילף גם שהמקום גורם, והניח בצ"ע.

אשר למשי"נ לכאורה מיושבת היטב קושיית התוס' [למה אין דין המקום גורם לענין איוס הסוטה], כי הלא עיקר דין איוס הסוטה אינו משפט כלל, ואין בזה שום הוראה ופסק דין להצריך בי"ד, וכל עיקר מה דצריך בי"ד הגדול אינו אלא שצריך לזה עניינם של סנהדרין גדולה, אשר לפי"ז פשוט צריך בזה דין המקום גורם, למה שהכריח הגר"ח בדעת הר"ם דאף לענין קידוש החדוש אין דין המקום גורם מה"ט, והוא פשוט.

ויש להוסיף בזה, דמלבד חלות שם בי"ד דאית בבי"ד הגדול, הרי גם חשיבי העדה המיוחדת בישראל, כמבואר בסוטה מד: דהא דכתיב ויצאו זקניך ושוטפיך דהיינו העדה המיוחדת בישראל, וחלות שם זה אינו תלוי בגרמת המקום, וממילא דלענין איוס הסוטה שאינו מהלכות בי"ד כלל, הרי ע"כ דעיקר הדין נאמר במה שהמה העדה

הגאון רבי ברוך שמואל דויטש שליט"א מראשי ישיבת קול תורה

מצוות עיבור השנים

ברש"י בראשית א' י"ט פי' הקרא יהי מאורות ברקיע השמים להבדיל בין היום ובין הלילה והיו לאותות ולמועדים ולצמים ושנים. ופרש"י "למועדים", על של העתיד שתתדין ישראל לצטות על המועדות והם נמנים למולד הלבנה. ולמים, שימוש החמה הצי יום ושימוש הלבנה הצי יום הרי יום שלם. ושיים, לטוף ש"ה ימים יגמרו מהלכס ב"ב מזלות המשרתים אותם והוא שנה, וחזרים ומתחילים פעם ב' לשבב בגלגל כמהלכס הראשון, ע"כ. ונרץ הסבר בשלמא "למועדים" ו"למים" מובנת תכליתן, אך מהי תכלית זו של חשבון ש"ה ימי השנה שעבורה נבראו המאורות.

ונראה לומר בפשטות, דהנה יעוי' רמב"ם (ריש הלכות קדוה"ח) שביאר דתרי חשבונות השנה איכא, האחד חשבון החדשים [שנת הלבנה] והשני חשבון הימים [שנת החמה], ועי' דבריו (שם ריש פ"ד) שמבאר שם שלח הפסח איכא זמן קבוע גם בשנות החמה וגם בשנת הלבנה, וכאשר יארע שאין שתי הזמנים עולים לפרק אחד מעבירין את השנה כדי להשוותם, ועי' ח"י מור ר"ז הלוי להלכות קדוה"ח בהרחבה בזה, [ועי' דבריו לפרש"י אמור שכתב שכן הוא גם בחג הסוכות ע"י"ש]. וא"כ זהו גם כוונת הפסוק שהיו המאורות למועדים והיינו חשבון החדשים, ולשנים דהיינו חשבון ימי השנה שגם בזה איכא נפק"מ למועדים וכמש"ת.

ובאמת ד"ז מפורש הוא בסוגיית הגמ' (חולין ס' ע"ב), דאמרינן התם דכשפייס הקב"ה ללבנה אחר מיעוטה אמר לה 'זיל לימני פך ישראל ימים ושנים, אמרה ליה יומא נמי אי אפשר ללא מנו ביה תקופות דכתב והיו לאותות ולמועדים ולמים ושנים', ופרש"י שם 'תקופות נמנין לחמה ועל התקופה מעבירין השנה בסנהדרין [ו"א ע"ב]'. הרי מפורש דבפסוק זה נכללו ב' החשבונות, חשבון החדשים וחשבון הימים, והיינו כהנ"ל. וכן מפורש הוא בספרי [פרשת האזינו] 'האזינו השמים, שלא עשו מצוות שנתי להם מן השמים עיבור שנים וקביעות חדשים, שנאמר והיו לאותות ולמועדים וימים ושנים', הרי דבפסוק זה נכלל ענין עיבור השנה וזה כהנ"ל, ופשוט.

ובעיקר דין עיבור השנה, הנה יעוי' ברמב"ם בשה"מ (עשה קנ"ג) ששנה למי' אחת גם את חשבון החדשים וגם את עיבור השנים. וברמב"ם שם ובשורשים (שורש א', דף י"ב ע"א בדפוס), נחלק עליו וכתב שהן שתי מצוות נפרדות, האחת קידוש חדשים הנלמדת מהחושף הזה לכם, והשניה עיבור השנים הנלמדת משמור את חודש האביב, והרמב"ן תמך את דבריו בלשון הספרי ה"ל דמבואר שהן ב' מצוות.

וראיתי להר"י פרלא (ח"א רל"ג-ד), שחמה על דברי הרמב"ן משוגיא דר"ה (כ"א ע"א) דאמרינן התם, 'שלח ליה ר"ה בר אבין לרבא, כד חזית דמשכח תקופת טבת עד שיתרין ביטון, עברה להיאש שבתא ולא תושל לה דכתיב שמור את חודש האביב', ופרש"י משום דהענין דשתי תלית תקופת ניסן [הנקראת "אביב"] תחול בחידושה של לבנה, וזה עד תחילת ט"ו ב. ולכא"ל לפי' היה מן הדין שגם אם תחול התקופה בעצם יום ט"ו שיעברו את השנה, הלא כבר אי"ז חידושה, ומאי טעמא נקט רב הונא דזקא יום ט"ו. אמנם הדין הטעם מובא בסנהדרין [ע"א ע"א] דבמסור קב יום אחד, אי"ז צריכים להוסיף חודש שלם, וסגי בהוספת יום אחד לאדר ועשייתו חודש מלא [ע"י"ש בותוס' ובד"מ ו"א ואמב"ל], ודוקא כשחלה התקופה בט"ו שאז חסרים ב' ימים מוסיפין חודש.

ומבאר א"כ דלפעמים מקיימין את מצות שמור את חודש האביב ע"י הוספת יום בחודש, ולא דוקא ע"י עיבור השנה. והקשה הר"י פרלא, דהא ניחא לפי דעת הרמב"ם דגם עיבור החודש וגם עיבור השנה ילפי מחד קרא, הרי שפיר מקיימים מצות שמור את חודש האביב ע"י הוספת יום בחודש. אבל לשיטת הרמב"ן שהפסוק מדבר רק על עיבור השנה, הלא פעמים שמקיימין את זה ע"י עיבור החודש, ע"כ.

ולעני' אי"ז קושייא כלל, דעיקר כוונת הרמב"ן הלא לומר שישנם ב' מצוות, האחת לחשב את החדשים אימת מולדם ולפי' לקבוע ראש חודש, והשניה להשוות את חשבון החדשים לחשבון ימי השנה וכנה"ל, ומעתה הרי דבר זה של השוואת חשבון החדשים לחשבון ימי השנה, נעשה ע"פ רוב ע"י תוספת חודש לשנה, אך כשא"ז להוסיף חודש וסגי בהוספת יום אחד, הרי נתקיימה ג"כ המצוה הזו דעיבור שנים, דס"ל השו" ב' החשבונות, וליכא מקום לקושיא, ופשוט.

והנה בחי' מור ר"ז הלוי בפי"ד מקדוה"ח הל"ז הביא פלוגת הרמב"ם והרמב"ן במה שקובעין חדשים ומעבירין חשבון ביה"ז שאין בי"ד סמוכין, לדעת הרמב"ם בפי' מה' קדוה"ח דהלכה למשה מסיני דבזמן שיש שאין מקדש וחדשים ע"פ הראיה, ומעבירין השנים מפני האביב וכו', ובזמן שאין בי"ד הלכה למשה מסיני שיון קביעת ר"ה ועיבור השנים תלוי רק בחשבון לבד. והרמב"ן וס' סבירא ליה דלא נאמרה הלכה מסוימת של חשבון בזמן שאין בי"ד, ובה ד"ל הלל הנשיא שהיה הבי"ד האחרון הוא שתקוף את חשבון העיבור שבידיו היום, והוא שקידוש החדשים ועיבור את השנים ע"פ חשבון זה עד ביאת הגאול.

וביאר הגר"ח דפלוטגייטו תליא במש"כ שם לבאר, דלדעת הרמב"ם נאמר דין כל השנה שתהא שם חמה והוה יסוד יסוד עיבור השנים, ולהכי ישיר לומר דנאמרה בזה גם הלכת של חשבון שיון קביעות השנה תלוי בחשבון זה. אבל הרמב"ן ס"ל ממו שהביא שם בדעת רש"י שהשנה בעצמה אין לה שום דינים ושבתות כלל, וכל עיקר דין עיבור הוא רק צורך שבי"ד מעבירין אותם בשביל צורך המועדות שיתקיימו בהלכתן, ולהכי כל עיקר הוא מהדברים המסורים לבי"ד לעבר לפי הצורך אבל של חשבון לא בזמן שאין בי"ד, ומה"ס ס"ל לרמב"ן שההלכה בבי"ד ר"ל הנשיא, ע"י"ש. וזה מתאים למש"כ לעיל בשיטת הרמב"ם והרמב"ן אם מנין ועיבור שנים הוא מצוה אחת עם קידוש ועיבור החודש, דלהרמב"ם לשיטתו שכל הוא ענין של חשבון שפיר הוה מ"ע אחת, משא"כ להרמב"ן, וד"ק.

(ברכת כהן עה"ת סימן א')

בגדי הכהונה, מסמלים, עובדו את עטיפת הקדושה והדרך אליה. את הכהנים מגיש העם למשרתי ה', כדי שיבנו עבורו את הגשר לקשר רצוף עם הבורא ולדביקות בו. חז"ל גם מלמדים אותנו, שכל אחד מבגדי הכהונה מכפר על אחת מהמידות הרעות שבנו. כך נאמר, שהאפרד מכפר על עבודת כוכבים, מעיל מכפר על לשון הרע, הכתונת מכפרת על שפיכות דמים, והאבנט על הרחורי עבירה וכו'. הציץ - אומרים חז"ל - מכפר על עוונות פנים. מעניין מאד - אומר רש"י הירש - שבניגוד לכל שאר הפרוות, שהן על מידות רעות לחלוטין או עבירות גמורות, הציץ מכפר על עוונות פנים שהיא אינה בהכרח מידה שלילית, באשר יש עוונות דקדושה שהיא חיונית וחיונית. "כל המידות שהזכור עד כה, ושבגדי הכהונה מכפרים עליהן, הן מידות של ילקוי מוסרי מסוים. ואילו תכונות העזות, יכולה לשמש מידה טובה או רעה. הדרגה הגבוהה ביותר של שלימות מוסרית, צריכה עזות הנפש, כלומר, אופי מוצק ואיתן. ואותה התכונה, יכולה להביא את האדם גם אל תחתית התהום בחיי המוסר. יש עזות לה, ויש עזות לעזאזל, כפי שמלמדים אותנו שני שערי יום הכיפורים. מצוה של הכהן הגדול, כשהוא מושיבין באציל שבמחבת, מעמיד את דבר האמת של "קדש לה'", כמחאה כנגד כל דמיון שווה הפוגם במהרת המקדש, הציץ, מלשון אפוא את מידת העזות שבקדושה, במלחמתה עם השווא והשקר..."

מסתבר, שישנו קשר אמיץ, בין הטוהר של היתה המונח על מצוה של הכהן הגדול, לכיתוב שלא יזח מדעתם של כל ישראל: "קדש לה", ולכן שדוקא הציץ הוא המכפר על עוונות פנים. העזות היא חלק מה"קודש לה", חלק מהסיטמה שאסור לה לזוז מדעתו של הכהן וקהל ה', הסיטמה המכריזה קבל עם ועולם כי ה' הוא האלוקים ואין עוד מלבדו והוא אמת וחוטמת אמת, כלל זה, דרושה עוונות פנים, עזות קדושה של אומץ ופטריוטיות יהודית, שאינה נמסה ואינה מתחנפת כנגד כל דבר שבעולם. עוצמה יהודית, הנשאפת בגאווה בפי כל, כדי שהדור הבא הצעיר והרך יחוש את האיתנות וההחלטיות שבהנהגתו.

המיוחדת בישראל, וא"כ מיושבת היטב קושיית התוס' למה אין בזה דיני דהמקום

גורם. אכן באמת כ"ז נכון רק לדברי התוס' לשעתייהו, דס"ל דעיקר דין בי"ד הגדול לא נאמר אלא כלפי האיוס, אך לפי שיטת הר"ם גופיה דס"ל דעיקר דין בי"ד הגדול על עצם ההשקאה נאמר, באופן דלפי"ז פשוטו היה נראה דהוא מדין הוראה ופסק דין, שצריך מעשה בי"ד של בי"ד הגדול על כל מעשה הסוטה, באופן דלפי"ז שוב הדרא קושיית תוס' לדותכה, למה אין המקום גורם בהשקאת הסוטה, ושיטת הר"ם צ"ע. אלא דבאמת י"ל, דאף דעיקר דין בי"ד הגדול נאמר בהלכות הוראה בי"ד הגדול, מ"מ מה דסוטה צריכה בי"ד הגדול אין זה משום שהשקאת סוטה היא מן הדברים שטעונים הוראת מעשה בי"ד, וא"כ שפיר י"ל דסגי בהוראה היוצאת מתוך ע"א דהיינים של בי"ד הגדול, וכדברי הגר"ח דחלות שם מינוי של דיני בי"ד הגדול אינו תלוי בשם בי"ד של ע"א ובלשכת הגזית, בתורת מעשה והוראת בי"ד הוא שנאמר בהו דהמקום גורם, ויל"ל.

מנהגים

הרה"ג אליקים דבורסק

כוחם של סנהדרין

בתקופת התלמוד הסנהדרון הם היו מעבדים את חודש אדר ודאים שמכותם של הסנהדרין מתפשטת גם על תופעות הטבע, בכוחם משתנים סדרי בריאה, סנהדרין קובעים מי ראש חודש ומעידים, על פי קביעותם או לקבעת המצאיות הטבעית ד'שיפורא גרם' (גדה לויח, ע"ב) תקיעת השופר שבית הדין וקניען קבידת החושש גורמת לידת הולד אעפ"י שנעדיין לא נחמלאו תשעה חודשים. כתב ג. שנים ויום אחד ונמלכו בי"ד ועברו בתוליה חודשין, ועי"ז כתוב בירושלמי על כוחם של הסנהדרין "אקרא לאלוקים לא-ל גומר עלי" (ירושלמי תרומות פ"א ה"ב) וכן מובא במדרש רבה שמות ט"ז כ' ח"ל 'כישדיו רבותיו נבטים' לעבר את השנה, נבטסים י זקנים בקיאים לבטים המדרש ואב בית הדין עימם, ונעלין את הדלתות ונשאין ונותרין בדבר כל הלילה, בחצי הלילה אומרם את בית הדין – מבקשים אנו לעבר את השנה שתהא השנה הזאת י"ג חודש. גזר את עמנו? ! הוא אומר להם – מה שדעתכם אף אני עמכם. באותה שעה יצא אור מבית המדרש ובא לפניהם והיו ידעיתם שנתצה להם האלוקים, שנאמר "וזה בחושך אור לישראל", מה שהן גזרם – הקב"ה מסכים עימם, שנאמר "אקרא לאלוקים עליון לאל גומר עלי", שכתב שמו של הקב"ה שהביות גזרם הוא מסכים, שנאמר "צדיק מושל דאת אלוקים".

משנכנס אדר מרבים בשמחה

מובא בגמ' תענית כ"ט ע"א משנכנס אדר מרבים בשמחה, אמר רב פפא הילכך מי שיש לו משפט עם גוי שתולד להורחיק עמו בחודש אדר מפני שמול החודש הוא טוב לעם ישראל וכתב בריטבי"א (שם) אעפ"י שבמשך השנה אין מול לישראל כמובא בשבת קנ"ו ע"א בחודש אדר יש מול לישראל מכיון שקך גזר עלינו מן השמים (עי' שו"ת חתם סופר א"ח סימן ק"ס מבאר למה הרמב"ם השו"ע השמיטנו עני הדין ועי' אליהו רבה על שו"ע א"ח סימן תרפ"ה ס"ק ח' משכ"ב).

יש לדון אם בשנה מעוברת מתחיל ענין זה של מרבים בשמחה כבר מר"ח אדר ראשון או רק מר"ח אדר שני. בשו"ת שאילת יעב"ץ לרבי יעקב עמדין זצ"ל (ח"ב סימן פ"ה) מציין את דברי רש"י על הגמ' תענית (שם) שכתב ח"ל 'משנכנס אדר ימי ניסים היו לישראל פורים ופסח', וכבר תמהו על זה מהו שזוכרי כאן את הג' הפסח ו'כתב הערב"ץ (שם) ח"ל 'יחיל עוד שרצה לרמז גם כן שבשנה מעוברת אין שמחה נהגת אלא בדר שני והיינו טעמא מפני שימי ניסן ממוכים הם'. וכן כתב בשו"ת תשובה מאוכזב ח"ב סימן ש"א וכן משמע מדברי השפת אמת תענית ח"ב שכתב ח"ל 'וכשקורין פירוש שקלים מתעוררת התענית ורובי השמחה לא קשור לנס פורים' ולכן נראה שבשנה מעוברת השמחה באדר שני שאז מקורין על שקלים, וכן מובא בס' חשוקי חמד עמ"ס מגילה עני ע"ז בשם מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א, וכ"כ בשו"ת שבת הלוי חלק א' אר"ח סימן ק"ה אות ג, אולם מדברי החת"ס תשובתיו חו"מ תשובה כ"י משמע אחרת דוחמת את תשובתו ור"ח א"ל וד"ה אדר ראשון קובעים ב'בשמחה' דהשמחה תלויה בשם חודש אדר שאירעו בו ניסים ואד"א שיק אדר ע"י א"א (בוטשאטש) תנאי סימן תרפ"ו הגהות חתם סופר אר"ח סימן תקנ"א ס"ב).

אמירת ולכפרת פשע בשנת העיבור

בתפילת שמונה עשרה של מוסף דר"ח אומרים קודם חתימת הכריכה תפילה קצרה המתחילה עם אלקויע ואלוקי אבותינו שבה מבקשים להשקיע"ה יחדש עלינו את החודש הזה לטובה ולברכה לישלון ולשמחה ושם מובאים י"ב לשונות של ברכה על הכל, אלא שבשנת העיבור שיש חודש אדר ונסף אומרים על לשון של שני הדיני הביטוי "ולכפרת פשע" לאחר שאומרים למחילת חטא ולסליחת עון". כתב המג"כ בסיומן תר"ג ס"ק ו' ח"ל 'יזכן יש אומרים ולכפרת פשע רק שאינם אומרים על בשנת העיבור ואפילו בשנת העיבור יש שאינם אומרים אותו אלא עד כלידת חודש העיבור הדיני עד אחר תולדות אד"ר. ויש לעיין בטיבה ובטעמה של הוספה זו, האילה רבה אר"ח סימן תר"ג ס"ק'ו חזק דמעט שהטעם הוא שהי"ב לשונות שאומרים בשנה פחותה הם כנגד הי"ב חודשים בשנה זו, ועל כן בשנה מעוברת כביש י"ג חרשים מוסיפים לשון אחר הדיני הביטוי ולכפרת פשע דר שיהיה בשנה זו י"ג לשונות כנגד חרשים, אם מובא בסידור בית יעקב להגר"י עמדין זצ"ל בפירושו למוסף אחר חודש. ומה שכתבו מייסדי התפילה דרוק בביטוי זה 'ולכפרת פשע' בספר טעמי המנגינים (עניני ח"ח סימן תמ"ח) מביא שאלה השנה באמת אינה צריכה להיות מעוברת ועי"כ החודש שני הוא באמת חודש ניסן ומנצא שאוכלים חמץ בפסח ולכן דווקא בשנה זו אומרים זאת.

כעין זה כותב ר' ברוך אפשטיין בעל "תורה תמימה": "ואפשר לפרש על פי הגמרא בראש השנה (כה). בענין עיבור החודש, שגם אם שנו בי דין לעבר את החודש בעת שלא היה צריך להגיד לני כמי שיתר בש שוק שבטלין צדיק היה לעבר החודש כמבואר בגמרא סנהדרין י:[: אף על פי כן הוא מעובר. וסמכו לה על לשון התורה, **ויזן כי על פי שעתם אפשר לומר לתעב כשכוללים בשנת השנה, כמו בענין חלק פסח ולענין תענית ביום הכיפורים, שעל פי העיבור יחדו חרשי ניסן ותשרי לעוד שלושים יום, ואם יטעו במעשרים הולא, הלא כראו פסח וזמן הכיפורים שיקראו מבואר הנכון, והתחלנו מזה גדולת חטא הנובעת בעיקר צומח החודש.** ולכן מבקשים שתתן תפילתנו לכפרת פשע ואת". והוצא מדרביהם ומה שמתפללים דווקא על כפרת פשע שמה היתה שייכת בנוגע לעיבור השנה וצריכים על כך כפרה ונשפת שאינה טעונה בשנה פשוטה (עי' ספר מרגליות הם סנהדרין דף י"ב ע"ב אות א').

רבינו הגרי"ש אלישיב שליט"א

מעברין את השנה על התקופה

ר"ה כ"א ע"א אמר ליה רב הונא בר אבין לרבא, כד חזית דמשכא תקופת טבת עד שיתסר בניסן עברה להיאי שתא וכו', ותמורו ה'תוס' שם הא קיי"ל בסנהדרין דדוקא על שנים מהם מעברים ולא על אחד מהם, ותירצו תוס' דתקופת ניסן שאני, וצריך טעם, כיון דמציקא קא דרשי הכא והכא מאי שניא.

הרמב"ם (פ"ד מקידוש החודש ה"ב והט"ז] פסק דמעברין על התקופה לבדה, וכסוגיא ברה"ה, והשיג עם הרמ"ה [בהט"ז] דודאי הוא איתא דעל שנים מעברים ולא על אחד, וזה נאמר גם על התקופה, ומה דאיתא ברה"ה דמעברין על התקופה לבדה, היינו דוקא בתקופת טבת, דשם אם תקופת טבת תכנס בט"ז ניסן הרי ע"פ חשבון של תשעים ואחד יום ומחצה, הרי תכנס תקופת תמוז ליותר מאמצע תשרי, והרי בעינא כולה חג בתקופה חדשה. ומנצא דיש כאן שתי סיבות לעבר, חדא משום תקופת ניסן שמתאחרת, ועוד דלפי החשבון גם תקופת תשרי מתאחרת, משר"ה מעברין. ומאי דאיתא התם דעל התקופה לבדה אין מעברין, היינו כשמתאחרת תקופת תמוז לבד, ותקופת טבת לא התאחרה, שהרי אינם תלויים זה בזה, עיי"ש, וזו סברא נפלאה.

ונראה דהרמב"ם והתוס' ברה"ה נחיתו לסברא זו, דס"ל דזה הכל סיבה אחת של תקופה, ומה איכ"ל דמתאחר ב' פעמים, מ"מ הכל משום תקופה הוא, ועדיין לא הוי תרתי. וכיון שהסוגיא ברה"ה ס"ל דמעברין על תקופה לבדה, ש"מ דתקופה לא בעי תרתי, ודו"ק. (הערות במסכת ראש השנה ט"ו ע"א)

הרה"ג ר' יהודה אריה דינר שליט"א מביא בס' דרכי יוסף ח"ל 'בילוי יו"כ, בדרשת "כל נדיר", סיפר אבי מורד [הגה"ח רבי יוסף צבי הלוי דיני זצ"ל]: פעם אחת כאשר הגיע החפץ חיים ללודשה היה זה ערב ראש חודש, פגע ביהודי תושב המקום ושאלו היכן יש כאן מגן לתפילת יו"כ קטן. ענה היהודי שאצלם יש רק יו"כ גדול, ולא נהגים להתפלל תפילת יו"כ קטן. אמר לו החפץ חיים זצ"ל עפ"י משל, שפעם נסע ברכבל, ולירו החיישם עוד הירד, ושאלו החפץ חיים לאן הוא נוסע, וענה שהוא נוסע לראדן. לאחר שהרכבת הגיעה לתחנה הראשונה קם היהודי ממקומו ורצה לודת מן הרכבת. אמר לו החפץ חיים בתמיהה, מדוע אתה יורד מן הרכבת הרי עדיין לא הגענו לראדן? השיב היהודי: אמנם יעד הנסיעה שלי הוא ראדן, אבל אין לי מספיק כסף לנסוע עד לשם, בבתיים הסיפיק לי הכסף לנסוע עד התחנה הראשונה, וכאן אוד, אעשה קצת לתרסתי וארויחו עוד קצת כסף לנסוע עוד תהנה, וכך אמשׁיך עד שאגיע לראדן. אמר החפץ חיים: אינשים גדולים היה להם מספיק "כסף" כדי לנסוע בפעם אחת עד יו"כ. אבל אני, אנשים קטנים, איננו יכולים להגיע בבת אחת אל ה"יעד", כדי להגיע ליו"כ? עלינו לעשות תחנה קטנה כל חודש ע"י תפילת יו"כ קטן ואו לבסוף נוכל להגיע ליו"כ.

כעין דברים אלו מובא בס' תפילה כהלכתה פכ"ב הערה ע"ט מביא בשם ח"א עפ"י הדיעוד מהגה"צ רבי אליהו לופיאן זצ"ל שאמרת יו"כ קטן בכל ערב ר"ח הוא דומה לחילה הממתין להגיע למקום רפואתו יום הכיפורים ויבתיים זקיק מדי פעם לחזיקו, ועפ"יו בשנה מעוברת מחמת ריחוק יום הכיפורים צריך לכפרת פשע. ולפי"ז יש ליישב את דעות הפוסקים שאומרים רק בחודש אדר ב' הוספה זו כמובא בס' יוסף אמיץ סימן תרע"א ובס' מקור חיים' לבשל חותר אייר ובס' מנגי' ורומי"ש סימן ס"ב. אולם מנהג ישראל וכן בנסחאות הסידורים הנפוצים שאומרים לכפרת פשע מתחילת השנה ועד ראש חודש ניסן. וכך כתב הפרי מגדים אר"ח סימן תכ"ג.

בשו"ת מהר"ם שיק שכתובותיו סימן קפ"ד כתב דהנה ה'תוס' ברה"ה כ"ז ע"א ד"ה כמאן מצליגן ביאר דחודש תשרי נחשב כר"ה לשנים אף דקנין יי"ל דבניסן נברא העולם משום דבתשרי עלה המחשבה לבראותו אלא שלא נברא למעשה עד ניסן, עיי"ש. והחסידים בזה המדרש' שיש דיעב עלום ב' הנהגות, הנהגות הטבעיות והנהגות העשוקיות, הנהגה הטבעית היא ע"י הבריאה, והנהגה ההשגחית היא ע"י שרואל השקיימים תחודה, וכדי שיבטו השרואל שהעולם באמת נוהג ע"י הנהגה ההשגחית, ולא שהעולם נוהג כמנהגו סתם, אין ישראל מניח השנים מניסן שבו נברא העולם למעשה, על עי"ז יטעו לומר העולם כמנהגו נוהג, אלא מניח מתשרי כדי שידעו שהעולם נוהג בהנהגה ההשגחית, ולכן קבע הקב"ה בתשרי את יום הדין על כל השנה, ואז הוא נת רצון לסליחה ומחילה. ועי"כ ר"ח תשרי הוא ראש השנה לשנים כ' מניח השנים מניסן ע"פ הנהגה ההשגחית, ואילו החרדים התקופות מניסן ע"פ הנהגה הטבעית, שמתחייסות יותר לחודש ניסן.

וממשך מהר"ם' שיק שם דהנשמה, שהיא חלק אלוך ממעל, מיוחדת להנהגה ההשגחית, ומאלו הגוף מיניע גי"כ להנהגה הטבעית. ובאמת הני ב' הנהגות נעשים בתולקים ומתלוצים זה מזה, וכמו ששנת החמה ושנת הלבנה מתנגדים כל עת זה (דברי ימיהם אינם שווים), ואם לא נעשה שום דבר כדי להשוות שנות החמה עם שנות הלבנה, יפול חשבון ניסן בחורף ולא תהא השנה כמו שהיתה בעת היר חודש העיבור הוא העושה "שלוש" בין החמה והלבנה שהם המאורות הטבעיים שבעולם, וכיון שהשנה ההיא, שנת העיבור, באה להתאחד שנות החמה והלבנה ולעשות שלום ביניהם, כך ראויה דוקא השנה היא לעשות שלום גי"כ בין הנהגה הטבעית (שמחניקם בשנה זו) לבין הנהגה ההשגחית. ועל כן מסוגלת שנת העיבור לעשות בה תשובה (שהיא חלק מהנהגה ההשגחית) יותר מבשאר שנים.

ועוד מביא שם בשם השלה"ק דעי"ז תשובה, עושין שלום בין הגוף להנשמה, ועושין שלום גי"כ ע"י זה בין ב' הנהגות, ואז יוצא שהגוף מתנהג ע"פ רצון ותשוקת הנשמה, וממילא נעשה הגוף ראוה גם להנהגה ההשגחית, ולכן קבע שנת העיבור לתשובה כדי שהגוף והנשמה יתאחדו ויתנהגו ע"פ הנהגה, עיי"ש. ומטעם זה, המסק מהמדרס' שיק, נהגו לומר הביטוי ולכפרת פשע בשנת העיבור כי בשנה זו יש הדקשה יותר חשובה בנוגע לתשובה ולכפרת מאשר יש בשנה פשוטה. ולכן בחור דוקא בביטוי זה המרבר בענין כפרה להוסיף בשנה מעוברת, ולכן תיקנו האחרונים אצ"פ שלא נזכר כן בשולחן ערוך ובראשונים. והיי תמצית דברי המהר"ם שיק שם, אשר מברבי ומברבי למה הנהיגו לומר דוקא הלשון על ולכפת פשע בשנה מעוברת, הדיינו מפני שבשנה זו שבאה להשוות ולעשות שלום, יש הדקשה מיוחדת על תשובה וכפרה ועושין שלום בין הגוף לבין הנשמה, וכהני"ל.

לפי הסבר זה מובן דיש לומר הנוטה ולכפרת פשע רק עד חודש העיבור דהא לאחר זה כבר יש שלום בין החמה ללבנה ועי"כ לאחר חודש אדר השני אין תועלת באמירה זו, וכן כותב המהר"ם שיק במפורש בסוף התשובה דאין אנו נוהגים לומר ולכפרת פשע אלא עד ר"ח ניסן שאז כבר נשלם השלום בין החמה ללבנה. (עי' בס' נהרות איתן

חקירות הלכתיות

הרה"ג אלהנן פרץ

אדר העיקרי

הרבה ספיקות יש בזה. (א) מיאו האדר האמיתי. (ב) האם הוא חודש אדר, או חודש סתה. (ג) האם הוא חודש ארוך או שאף שני חודשים נפרדים. עיי' בירושלמי (מגילה אה) ומגאל (תוס' סג"ל) ותוס' (עי' ע"ב ז"ל מלגל, ב"י וי"ד סי' רכ), שר"ע שם (ס"ח) ו"ד (ספ"ו), שר"ע (תו"מ סי' מנכה, וזכר"ע סי' ט"ז), וז"כ (ספ"י"ט), ובשקל האדקס להגר"ח (פ"ד ה"א ביאור"ה). ובתוס' סנהדרין (יב"א ד"ה אין מעברין) כתבו לזון לעבר חודש אהר, כי אם יגשון כן לא יאה חודש אדר חודש שנים עשר, ומנחה לזכר א' נחשב חודש אדר. עד יך לביטוי כן מהגזעאר בשו"ע (א"ח סי' תקס"ז), שדענית יארלייט, יך אומרים בלזכר ראשון, ומנחה מזוה שגם הוא אדר העיקרי.

חודש ארוך

היד נמ"ה (באהרין ג"ב), הביאו ד"ח דחודש מעובר היטו חודש ארוך של ששים יום, אכן מסגנון האלכה נראה דלח' פוסקים כן, שארי מהתשנים בחודש הא' והב' לענין יארלייט, ולענין כר' מטרה. עיי' שר"ע (סי' נה"ג), וכן ארמינן (מגילה ג"ב) דקוין בהספד ותענית שאסורין בזב' וזבא, משמע שגם שני חודשים.

ומתוס' הג"ל מוכח דס"ל שגם שני חודשים נפרדים, כי מליז נפ"מ אם נעבר את חודש שבט ויהא ששים יום, הרי נ"מ אדר יאה החודש הי"ב, ומנחה ממנה שכתבו תוס' דחודש העיבור הוא "טספ", ולכן און אפסרות לעבר אלח' רק את חודש אדר.

פורים

הר"ן (פ"ק מגילה) הסתפק אם ראוי להרבות בסעודה ב"ד אדר א', וכתב דמקטלה מנתה בלזכר ב' וכן שאר הענינים, ורק לענין הסעודה הסתפק, ויש להצטונן בזמה הסתפק. ונראה דקשמת פורים יך לה ב' סיומה, (א) יום י"ד בלזכר (ב) ופורים, ומקום קך כל מלכות הפורים רק בלזכר ב', כי הלכות פורים שייכים לגס' "פורים" והוא שיק דין בלזכר ב', בלזכר משהו אקמה אפזר ונקבע דינס ליום י"ד ולא לפורים. וכיון און ד' בלזכר א' גם את חודש י"ד לכן ירבה זו משהו כמו ביארלייט דשיך בשניהם, בלזכר מקטלה מנת שיק רק בלזכר השני כיון דזה קאזר לגס' "פורים".

שמחה

יך להצטונן אם יום פורים בלזכר א' עניינו חסוב ותפילתו תהווה וגשמעת, ולכאורה מתוך דבני הר"ן אלו נלמדים שמה ששקמיטה גרמ' הג"ל, הרי שווה הוא בלזכר זה וזה. ויה אומר דקדוקת פורים א' ופורים ב' קאת שווה לענין הקדושה וקטמה.

מוקפין

יך להצטונן במוקפין בלזכר א', כי אם מוקפין הם כענין חובת תשלומן, כיון שלא עשה פורים ב"ד מוטל עליו ט"ז חג ולא שיק בלזכר א', בלזכר אם יסודם שמהו כפני עמולה מדוע שלא לעשות גם אדר א' לימי שמהו, ובלז"כ כתב כן להרבות קאת בשמהו, ובפרימ"ז כתב לזון טרד לענין מוקפין. ועיי' בתוס' (מגילה ג"ב ד"ה רז"ב) ובספ"ק (סי' ל"ח) דמפרש שעשאים גם כן.

משלוח מנות

ארתא בגמרא (מגילה ג"ב), און בין אדר ראשון ללזכר שני אלח' קריאת המגילה ומתנת לבזיונים. ותמה הר"ן והרי גם ממשלה מנת ליכא בלזכר א', ותיך דמשלוח מנת כלל מנתת לבזיונים. והנה מפרסמות חקירותו של הרב מנת הלוי, אם יסוד דון משלוח מנת כדי שיאה לחזינו לטעורת פורים, או יסודו להרבות לחוה, וי"א שעניט שמתה שארים, והכני הר"ן דלמי דון משלוח מנת לזון מנתת לבזיונים אקי שפיר אי ניעול מיעוד משלוח מנת כדי שיאה לחזינו, ברם אם ענין הגשולח מנת הוא חלק משמחה שארים, שמה כיון שגזעאר דיש לגמחא בסעודה בלזכר א', וראה כמ"י (סי' ל"ח), ספר הגונגים למר"א קלוינר (סוף הל' פורים), לקט יוסל (עמ"י 159), תשכ"ן תנון (סי' קע"ח) והרמ"א (סי' תרל"א), הוא הדין לענין משלוח מנות, ובספר כתב סופר על החריה (סו"פ תורה ד"ה הרמ"א) כתב דבלמת יך מקום למשלה מנת, וכ"כ בספרו שו"ת כתי"ס (יו"ד סי' קל"ג), ואון אנוכר כן טעלע.

אין מעבירין

נמלעו דון און מעבירין על הגלעות בחפלים, עיי' בשו"ע (סי' כה"א) לענין טלית ותפילין, וכן מללעו דון און מעבירין על הגלעות במקום כמו הגזעאר (מנחות ס"ה) שם לקחת עומר מזהרוב ורח"י מנרחוק, וכן מללעו (ומנח ג"ב) ובתוס' הראש"ש שם לענין התקורות, דיש קך לביס לפניו טפי משום און מעבירין על הגלעות. ויש להצטונן אם שיק און מעבירין בזמן, והיינו אם נזר לתת דקרה, בלזכר והגיע אדר ראשון האם יתיחייב מניח און מעבירין על הגלעות, דסרי"ס רגיע זמן מלכות עתה, או שמה בזמן לל' שיק דין זה. ועיי' בגמרא (מגילה ג"ב) דלמ"ד קריאת המגילה בלזכר א', אם יקרא בלזכר ב' הוי מעביר על הגלעות, ועיי' בטורי און שם, ובלזכני מז' (א"ח סי' תג"ט) מה שכתב גניעות. וראה בחת"ס (א"ח סי' ת"ח ד"ה והנה) שכתב להליל לזון און מעבירין על הגלעות ככגון זה. ואך עיון עוד ד"ה זה.

רבי מרדכי ליב מן - ראש ישיבת בית הלל (תרי"ז - תשנ"ז) מחבריו לע"פ ביום פטירתו ה' אדר תשנ"ז

אמירת ולכפרת פשע דוקא בשנה מעוברת

ידוע הוא שבתפילת המוסף בראשי חודשים אומרים אנו דוקא בשנה מעוברת, ועד ר"ח ניסן בין ירח הבקשה - ולכפרת פשע, הדבר אומר רש"י, מדוע דוקא בשנה מעוברת הצריכו לומר ולכפרת פשע, ודוקא עד חודש אדר ב', וכי אירעם אנו לכפרה מיוחדת דוקא בשנה מעוברת.

וביותר צ"ב, שהרי בשנים קודם לכן ולמחילת חטא ולסליחת עון, הרי של החטאים והעונות ביקש כבר, ומה הצרכו להוסיף ולכפרת פשע אחר שכבר הזכיר המחילה וסליחה בחטא ועון.

ועוד, שהרי פשע בדרגתו הוא החמור ביותר שנראה כמזיד, חמור יותר מחטא ועון, וכי שנה מעוברת נצטרך האדם לכפרה על עונותיו כה חמור בדרקא.

ועל לבאר, דהנה ידוע שיום של האדם נקצבים, כמה ימי שני חייו בעולמו, ולכאורה יש לדרן האם בכלל שנות השנים שנקבעו לו לאדם בימי חלוק אף החודשים המעוברים שהיו בשנות חייו, שהרי לא נגזר לו לאדם שבשנים שנה, ובתוך שנותיו בשלו חיה, ומה שנים מעוברות, הרי נוספו חודשים למנין שנותיו, והוא הם נלקחים בחשבון השנים שנקצבו לו ומורידים זאת בהתייחס לכלל השנים שנקצבו לו.

אלא שבפשטות נראה שאין כך הוא הדבר, שהרי נאמר בכ"ד שהקב"ה מונה ימיהם ושנותיהם מיום ליום ומחודש לחודש, ואם משה רבינו נולד בו אדר ונפט ב' אדר הרי שהחשיבו מילוי שנותיו לא אחרת אלא ב' אדר, ואם נאמר שלקחו חודשי העיבור בכלל חשבון השנים היה צריך להיות חשבון אחר ביום הפטירה מחמת חודשי העיבור.

במקרה נראה, שהחודש העיבור אינם בכלל חשבון השנים, והקב"ה נתן לו לאדם את החודשים הללו כמתנה שלא מן החשבון של שנות החיים שנקבעו לו לימי חייו.

ופשע יש לומר, שאם בחודש זה חטא האדם לפני בוראו, זה המעשה מיוחד, ולא רק חטא ועון, ועל כך נצטרך האדם כפרה מיוחדת, ולכן דוקא בשנה מעוברת מוסיפים אמירה זו עד ר"ח אדר ב', לבקש על הפשעים שנעשו בזמן העיבור עצמו.

מעשה רב

הכל תלוי באנשי המקום ולא בחכמת העיבור

מאזן אחד שהיה בו מוכסן, יושב היה בכפר בין כפרים כהדיוט בין הדיוטות עם הארץ, בין עמי הארצות, ואז לא קרא ולא שנה לא ימים ולא שנה, אך בידו היה לוח מלוחות השנה שיש בו סדר זמנים מגדול שבדולמים עד קטן שבקטנים, שבתות וימים טובים, וראשי חודשים ומלאי חודשים, שנה פשוטה ושנה מעוברת, וסודות העיבור, פרשיות השבוע ופרקי אבות ומולדות ותקופות ומולדות ואידהים להבדיל אף, ולפי הברכות, וימי רענא ושכינות זמן הארוך ויום הקצר, וליקוי לבנה וליקוי חמה בימי שוקו וירידים, וימות הגשמים וימות השלגים וצניח בתקופת טבת, וחמה בתקופת תמוז, ובני הכפר באים אצלו ושואלים שאלותיהם.

זה בא ושואל אימתי ראש חודש חל, והה בא ושואל אימתי יום השוק, אימתי יורד יום ירדים, והה בא ושואל אימתי גשמים יורדים, אימתי שלגים יורדים, והה בא ושואל אימתי יום הארוך אימתי יום הקצר, והמוכסן מעיץ בלוח ומשיב לכל אחד ואחד בהלכה, ודבריו מוקבלים על בני הכפר מכל הסוגים, וסומכים הם עליו ונאמן הוא עליהם ואין מהרהרים אחריו.

אף הם מתייקרים בו ורואים אותו ידען בין ידענים, למדן בין למדנים ובשעה שהם מדיינים לו עם זה ומצנחים את את זה בהווית העולם, כשיחה בעלה של יושבי קרנות, בשיבת בתי כנסיות של עמי הארץ, זה אומר כך וזה אומר כך סופם משווים ידעם ואומרים נלך ונעאל לו להמוכסן היודי, ואפילו ברברים שבמקום, ברברים שגוף ודבריהם שבין אדם לחבירו וברברים שבינו לביתו באים אצל המוכסן והריוהו שומע טענותיהם ודן דינם.

זהה עליו דעתו על המוכסן והריוהו וראה עצמו למדן בין למדנים.

יש אחד אמר לה לאשתו, לא ידעתי ולא העליתי על דעתי שלמדן אני בה גדול. אמרה לו - ומניין אתה אומר שלמדן אתה, אמר לה צאי וראי כל בני הכפר כולם באים אצלי ושואלים שאלותיהם אימתי אירב בין אדמים, אימתי יורד יום ירדים אימתי גשמים יורדים, ואף הם באים ומתדיינים לפני ברברים שבמקום ודבריהם שגוף, ואני דן דינם מזהה את הוסיא ומחייב את החייב כרחי הוסיא על כסא הברכות. שמחה האשה שמחה גדולה וריוהו, והריוהו מתייקרת בבעלה שלמדן הוא.

אך בפרוס ראש השנה יצא המוכסן לעיר הסמוכה ונראית להתפלל בציבור ביום דין כמנהגי אבותיו ואבות אבותיו, והנכס לבית המדרש וראה למנהגי חכמים מושבי בית המדרש מצנחים זה את זה בהלכה ובכפולא דאורייתא, זה שואל זה משיב, זה מקשה זה מתיר, זה מתקן זה מפריק, זה בונה זה סותר, זה דבריו נבחרת נשמעים זה כסא הברכות. מרתחת ביה, והוא עומד ולא יודע מאי דקאמרי רבנן. חזר לפנתרון ואמר לה לאשתו - מודה ומתודה אני, טענת היתה בידי, לא היה הכפר כהני העיר, בכפר בין בני הכפר הבורים היה אני למדן, ואילו בעיר בין למדנים הרי אני בור גמור.

'עיבור השנה'

הרמב"ם בתחילת הלכות קדוש החודש כותב: 'חודשי השנה הם חודשי הלגנה שנאמר עולת חדש בחודשו ונאמר החודש הזה לכם ראש חדשים'. את הזמן מתי מתחיל חודש חדש אצחנו קובעים לפי זמן התחדשות הלגנה. ומוסיף הרמב"ם: 'השנים שאנו מחשבין הם שני החמה שנאמר שמור את חודש האביב'. משך השנה מתי נגמרת שנה ומתחילה שנה חדשה אנו קובעים לפי מצב החמה. זה לא מספיק לספור שנים עשר חודשים ולדעת שהלמה שנה. מפני שייחודה שנת החמה על שנת הלגנה קרוב מאד עשר יום'. שנת החמה ארוכה לפני משנת הלגנה בקצת פחות מאחד עשר יום. ואם נמנה את מניין השנים לפי מניין החודשים יצא שבמשך כל שלש שנים ניצור פער של חודש בין היום בו התחלנו למנות חודשים ושנים. בין היום בו יחול ראש השנה לחמה ליום בו יחול ראש השנה ללגנה.

היות ומועדי ישראל תלויים בעונות השנה, בחודש האביב, קבעו חז"ל כי בחלוף כל שלש שנים, נוסף חודש נוסף לחודשי שנה, עבר את השנה. כמו שכותב הרמב"ם: 'שנה מעוברת היא שנה שמוסיפין בה חודש' 'ומפני מה מוסיפין חודש זה מפני זמן האביב כדי שיהיה הפסח באותו זמן'. 'וללא הסופת החודש הזה היה הפסח בא זמנים חממה ופגמים' בימות הגשמים.

על מועד חג הסוכות אומרת התורה: 'ואחותו אותו חג לך' שבעת ימים בשנה' בכל שנה צריכים לחוג את חג הסוכות במשך שבעת ימים ובהמשך הפסוק נאמר: 'חוקת עולם לדורותיכם בחודש השביעי תחוננו אות' החודש השביעי הוא הזמן בו צריכים לחוג את חג הסוכות. לכאורה צריך להבין את הפסוק, הרי כדי להודיע לנו את התאריך בו עלינו לחוג את חג הסוכות הייתה התורה יכולה לומר: שבעה ימים בחודש השביעי תחוננו אותו. ולמה צריכה תורה לומר: שבעת ימים בשנה'. גם בלי זה נבין שבכל שנה כאשר יגיע החודש השביעי יחול מועד חג הסוכות.

מרוך הגר"י הלוי זצ"ל למד מוסק זה שהתורה מלמדת אותנו שמועדי ישראל תלויים בשני דברים, בשנים ובחודשים. צריך לחוג את חג הסוכות בזמן מסוים במהלך השנה, שהיא שנת החמה. כמו שבמאמר בדברי הרמב"ם שהבאנו. 'זהו יום הדין של כותבת ותקופה וימות האילן האמורים במעודות שיהיו השנים שני החמה' לכן כותבת התורה: 'שבעת ימים בשנה'. נוסף לכך יש דין של 'חודשים' שזמן המועדות תלוי במניין החודשים, בשנת הלגנה זהו שנים וחודשים. לפי יסוד זה מסיביר מרוך הגר"י זצ"ל גם את הפסוק שנאמר בה פגם הפסח. 'ועבדת את העבודה הזאת בחודש הזה' ואחר כך נאמר: 'ישמרת את החוקה הזאת למועדה מימים ימימה'. דהיינו חודשים ושנים.

דוד המלך אומר בתהילים 'עשה ירח למועדים' הקב"ה עשה את הירח כדי שנמנה בו זמנים ורגלים. 'שמש ידע מנאז' וזמן הזריחה והשקיעה ידועים מראש. 'אבל ירח' כותב רש"י 'לא ידע מנאז פעמים שבה בארוכה פעמים בא בקצרה'. שנת החמה היא קבועה, החודש משתנה. בברכת הלגנה אנו אומרים 'פועל אמת שפעולתו אמת וללגנה אמר שתתחדש'. שלא נחשוב שזמן חג המועדות הלגנה אינו יציב ואין לו את הקביעות והיציבות של האמות זה פגם באמינות ההתחדשות. תקנו חז"ל לומר: 'פועל אמת שפעולתו אמת וללגנה אמר שתתחדש'.

לגבי קביעת ראש חודש קובעת הלגנה לבדה. מה שאין כן לגבי קביעת תקופות ומזלות שלבין קובעת החמה. הגמרא בשבת מביאה: מנין שמצוה על האדם לחשב תקופות ומזלות שנאמר 'שמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים' איו חכמה ובינה שהיא לעיני העמים ויו אמרו זה חישוב תקופות ומזלות' ומביא מהרה"ש"א שם ש'היא חכמתכם ובינתכם' לא נאמר לעניין חשבון קביעת המועדים 'דהו תלוי ביותר בחשבון מהלך הלגנה אבל לעניין שינוי זמנים, לפי הילוך החמה, ישתנו'.

הגמרא מביאה: בשעה שברא הקב"ה את שני המאורות הגדולים 'אמר לה ירח לפני הקב"ה: רבנו של עולם, אפשי לך שני מלכים שישמשו בכתר אחד ' אמר לה: לני ומעטי את עצמך. אמרה לפניו, רבנו של עולם הואיל ואמרת לפניך דבר הגון אמעט את עצמי ' את הטענה שלי נכונה למה לא צריכה להפסיד. אמר לה הקב"ה לני ומישלי ביום בלילה. את לעמות החמה תשמשי גם ביום גם בלילה. אמרה לה: 'מאי רבותיה' מה יצא לי מזה. מה אני מקבלת בזה. שהרי מה היתרון והתועלת שיש בך הדולק בצהריים? אמר לה הקב"ה: 'זיל לימנא בך ישראל ימים ושנים. על פיך ימנא את הימים והשנים. טענה הלגנה טענה בזה היא על ידיה על החמה. שהרי גם לשם צריכים כדי למנות את התקופות.

מבהיל על הרעיון, הדו שיח הזה. בסופו של דבר אומרת הגמרא 'חזייה דלא קא מינתבא דעתה' ראה הקב"ה שלא נתישבה דעתה על הלגנה. 'אמר הקב"ה הביאו כפרה עלי על שמעטת את הירח'. הקב"ה מצוה את ישראל להביא קרבן 'שעיר של ראש חודש' לכפר על שמעטת את הלגנה. ולכן נאמר בו 'שעיר עיזים אחד לחטאת להשם' לכפר על הקב"ה שמעטת את הלגנה.

כדי לבאר הדברים מביא המכתב מאלה"ה את דברי המהר"ל 'שגדו כפרה לך' הוא תלך את התרעומת שיש מצד הבריות עליו יתברך. שנתה כאילו יש חסרון במעשי ד' במה שאור הלגנה מתמנה לזמניו בכל חודש. ותיקון תולדנה הוא בזה שנתע שהשי"ת חפץ בקטנות. הינו בהתמטות ועונה והיא מעלה עלינו. כי היא גורמת התקרבות אל ד' ועל זה מורה קרבן ראש חודש. 'קרבן' מירושו התקרבות. והתקרבות היא כאשר האדם מבטל את עצמו למגריי. למדנו איפה, שדווקא ההתמטות, הענווה, היא המקרבת את האדם לבורא יתברך.

ה'שפת אמת' אומר שללגנה יש שני מאפיינים. היא מתחדשת כל פעם מחדש ואין לה אור משלה. היא רק מקרנה את אור השמש. רק מי שיועד שאין לו משלו כלום רק הוא יכול להשתמש באור החודש. מי שחושב שהוא יודע הכל ויש לו הכל לא יתחדש לא יקבל דברים חדשים. את הציווי לקדש חודשים נטווינו במצרים כשהיינו בשיא הטומאה, בשפל המדרגה. עכשיו הזמן לצוות את עם ישראל על חידוש הלגנה על קידוש החודש. ללמדים כי מתוך הלגנה הגדול יתחדש האור הגדול. ובמדרש רבה: רבי ברביה אמר: הלגלה הזה של עין, אין אדם רואה מתוך הלבן שיש בו אלא מתוך השחור. אמר הקב"ה מתוך חשיכה בראיתך לך אורה ולאורך אני צריך.

כל ניבהל מקשיים מניסיונות וממשברים כי ההולכים בחושך יראו אור גדול.

'מרב'ים בשמחה' באדר א'!

שורר בפי העולם מאמרו ז"ל (תענית טז.) 'ימוסכס אדר מרב'ים בשמחה', ומעתה צריך להתבונן בשנה מעוברת כהאי שעתא שיש בה שני חודשי אדר, האם פתגם זה אמור גם באדר א' או רק באדר שני.

לשאלה זו נדרש הגאון רבי יעקב עמדין בספרו **שאלת עיב"ץ** (ח"ב סי כ"ח) ודיקק מדרבי רש"י שכתב על מאמרו 'ז"ל הנ"ל (שם) ד"ה מוסכס אדר) וז"ל: ימי נסים היו לשראל פורים ופסח וע"י. ומבאר שהוצרך רש"י לפשר כך, לפי שהוקשה לו דאי משום פורים נגרא אי"כ לימנא כמי ניסן וכסלו, אלא על כרחך משום שהתחילו ימי נסים הצופים ותכופים זה לזה (משא"כ בחודש כסלו).

ומוסיף העיב"ץ: שעד נקודה רצה רש"י לרמוז, שבשנה מעוברת אין שמחה נותרת אלא באדר שני דמי נסים מסומכים הם, וכדאמרינן במגילה (ו): לענין קריאת המגילה באדר שני מסמכן אלה לאלה עתיד יע"ש.

אמנם **האחרונים** (ראה בקונטרס הנפלא 'טוב לב משתה תמיד') ציינו לנשיבת **החגים סופר** (יו"מ סי כ') שחוחם מתכבד בניהול השלח: 'ואחזתו בברכה אי"כ פ"ב כאר בקר ליום ג שנכבד בו כי טוב א' דר"ח אדר ראשון **שמעין בו שמחה**... בע"ל הרי להודיע שגם בחודש אדר ראשון שיד לבית בשמחה, ובנימא דבר.

וכן משמע מפשטות לשון המגשה (מגילה ו): 'אין בין אדר ראשון לאדר השני אלא קריאת המגילה ומתנות לאבוינים בלבד' בדמעה לא לענין שמחה שזין (ע"ש בתוס' ד"ה ר"א, ובר"ך על דברי הגמון).

הרה"ק רבי ישראל שחירסקוב זצ"ל מבאר בספרו **גני ישראל** (פורים תרס"ה) שהתיר בין אדר ראשון לאדר השני, בדאדר ראשון יתעורר הנס שענשה בימים החם ומסוגל לירד השפט, אך צריכים לעשות 'איתערותא דלתתא' ע"י מעשים, ואז נקבל החשפעה הטובה אף אם אצחנו במדרגת עניים ואין אנו ראוים לכך כלל, וזהו ההבדל שיש בין אדר א' לאדר ב', שבאדר א' יתעורר השפעת הנס רק ע"י מעשים, אבל באדר ב' נקבל גם בלא איתערותא דלתתא כי אם ע"י קריאת המגילה, וזהו שאמרו (מגילה, שם) 'אין בין אדר ראשון לאדר השני אלא קריאת המגילה ומתנות לאבוינים בלבד' שעל יום נקבל החשפעה.

היוצא מדבריו הקי שבחודש אדר א' צריכים לעשות פעולה מצדית לעורר הנס, משא"כ באדר ב' מקבלים את החשפעה אף בלא השתדלות מרובה מצדית רק ע"י קריאת המגילה.

תנה רמז ושובה לרש מאמרו, אי שיד לומר 'אפשי שמחה גם באדר א', ולדבריו יתכן לומר, שכלולו עלמא שיד ענין שמחה באדר א' אך נצרך לכך איתערותא דלתתא לעורר השמחה, משא"כ באדר ב' שם ימי נסים מסומכים אין צריך איתערותא דלתתא כל כך.

מסופר, על הגה"ק רבי שלום מקמניאק זצ"ל מגדולי חסידיו של הרה"ק הישר שלום' **מבעל** זצ"ל, שהיה דוכן, שעל כל אימרה של רב, מסמך היה ראהו או רמז מן התורה.

אמר רב המהר"ש זצ"ל: חודש אלול הוא חודש חרומים והסליחות. מוסגל השנה, אך מי שלא יגל זמן חרומים זה, ודין לא נעלו השערים בנינו. שהרי בחודש העיבור שערי תשובה פתוחים בו.

בא ושאל את רבי שלום: איך רמזו הדבר בתורה: ענה על אתר, פסוק מפורש הוא: 'כי לולא התמהמהו, כי עתה זה שבנו פגמינו' (בראשית מ, ט) לולא איתותא אלול'. אם באלול 'התמהמהו' ולא שבנו כדבעי - 'כי עתה שבנו', כאשר 'זה', בגימטריא שנים עשרה, כאשר החודש השנים עשר הוא 'פגם החשפעה'.

והנה תשובה היא סגולה נפלאה וגורם לאדם שמחה כדאיתא **במנאר ושמש** יוש רפי מצורע (ומבאר בה ענין פראת נגי המצורע, ע"י תשובה היו בשמחה, ושמחה הוא רמאה לנגעים ע"י הטבט ע"ש).

נמצא אי"כ שחשב בתשובה בחודש זה, גורם לעצמו 'שמחה' והשפעת טובות, ועמ"י יבאר כמין חומר דבר פלא שאמר הרה"ק רבי חיים מקאסוב זצ"ל למה נקרא י"ד אדר ראשון 'פורים קטן', כי 'פורים' הוא כידוע יום פורים' ויש 'יו"כ קטן', על כך נקרא פורים קטן ע"י (ותרת חיים בהשמתו), ועמ"י הנ"ל ל"ל, בחודש אדר ב' הוא יום הפורים כיום כשפר ממש הדתין אף מבלי איתערותא דלתתא איתער על האדם חרם מלעילא ומטהרו כמו ביום הקדוש, משא"כ בפורים קטן צריך האדם להתעורר מעצמו והוי בשיבת יום קטן' וקטן' הוא יושפע עליו רוח טהרה ממרום ויזכה לכל ההשפעת טובות אכ"י.

אחים הקר רשת בשר למהדרין

פוטו ציון צילום אירועים, מצלמות וסטודיו

לעילוי נשמת רבי יצחק בן ר' אליהו ואסתר זר

גל פז-רשת למוסיקה ירושלים-ב"ב-חיפה

פוטו סטודיו

צבי ורצברג בית האגריה

הממעילן והכמל זאב הורוביץ דלתות פלדה ומפתחות

בחסותם האדיבה של בעלי עסקים תומכי תורה ודרכה, צלחתה וכטו"ס